

ПЕРЕДМОВА

Коли я писала цю повість, мені хотілося, щоб вона вийшла не менш пізнавальною, ніж нотатки мандрівника, і не менш захопливою, ніж розповідь біля родинного вогнища. Змальовуючи на сторінках своєї книги голландські краєвиди, звичаї, традиції, даючи цій країні загальну характеристику, я намагалася бути максимально точною в деталях. Значну частину описаних у повісті подій взято з життя, а історія Раффа Брінкера ґрунтується на фактах — від початку й до кінця.

Віддаючи належну шану цілій низці відомих письменників, що писали про історію, літературу, мистецтво Голландії, я особливо вдячна моїм друзям-голландцям, які завжди охоче приходили мені на допомогу, не раз звертаючись до споминів минувшини, пригадували, як виглядала їхня батьківщина двадцять років тому, коли дім Брінкерів, над яким то сяяло сонце, то нависали хмари, стояв, не привертаючи до себе нічиєї уваги.

І хай там що мала на меті моя нехитра оповідь — чи то дати юним читачам уявлення про Голландію, чи то правдиво зобразити її мешканців та їхні будні, а може, й просто позбавити читача упереджень до цього шляхетного і працьовитого народу, — головне, що її вже написано.

Якщо хтось, прочитавши цю книжку, ще дужче увірує в Божу ласку й любов, або з новими силами візьметься ткати нитку власного життя, протягуючи золоту канитель¹ крізь вузли та сплетіння життєвих негараздів цілою й неушкодженою, це означатиме, що молитви, з якими я починала й закінчувала свою повість, таки було почуто.

Мері Мейнс Додж

¹ Канитель — дуже тонкий, як нитка, витий позолочений або посріблений дріт для гаптування.

ЛИСТ ІЗ ГОЛЛАНДІЇ

Амстердам, 30 липня 1873 р.

Любі хлопці та дівчата Америки!

Як славно нам гулялося б цим гарним містом, якби ви були тут зі мною! Ми б милувалися горбатими будинками, що стоять причілками до вулиць, і маленькими похилими люстерками, які прикріплюють до вікон; дерев'яними черевиками й собачими візками тут, на вулиці, та вітряками ген удаліні; великими складами та каналами, що виконують дві ролі — вулиць і річок, і ні з чим незрівнянним видовищем — цілим лісом із дерев та щогл, які трапляються тут чи не на кожному кроці. О, як би це було чудово! Та я сиджу в просторому готелі, споглядаю тутешні принади й чудово розумію, що навіть усесильний дух Голландії не в змозі перенести вас сюди з-за океану. Єдина втіха, що, мандруючи країною без вашого супроводу, я точно знатиму: ніхто з вас не впаде в канал (уявляю, яка б це була трагедія) і не опиниться під важким гуркотливим возом (яких тут хоч греблю гати!) з широко посадженими колесами. А уявіть, якби з-поміж вас знайшовся нечемний хлопчисько й поранив лелеку. О, вся Голландія тоді постала би проти нас! Ні, нехай уже краще буде так, як є. Минуть роки, ви станете дорослими і зможете самі прийти сюди й побачити все це на власні очі.

Сьогодні Голландія така ж гарна, як і двадцять з гаком років тому, коли Ганс та Гретель каталися по замерзлому Аї, а може, ще гарніша, і її непоступливість перед морською навалою — це справжнє диво, яке не тьмяніє з роками, ба навіть навпаки. Міста Голландії розрослися, і, можливо, контакти з іншими народами позбавили їх певної самотності. Та хай там як, а Голландія назавжди залишиться собою, краєм

сотень дивовиж, відваги й працелюбства, найхоробрішою з усіх малих держав. Я не розповідатиму тут у листі про її звичаї та міста, її палаци та церкви, її картинні галереї та музеї — ви знайдете ці описи в повісті. Скажу лише, що й тепер, у благословенному 1873 році, вони існують у тому самому вигляді, як і тоді; я бачила все це на власні очі якийсь тиждень тому.

Гуляючи сьогодні вулицями Амстердама, ми — я й один хлопчик-американець — побачили, як зграйка дітей зайшла до старої будівлі в центрі міста. Ми теж зайшли туди, і що ж, гадаєте, там знайшли? Бабусю, котра в розпал літа торгувала окропом і вогнем! Це її заробіток. Цілий день вона підтримує вогонь у великих торф'яних багаттях і стежить, щоби блискучі казани над вогнищем було наповнено водою. Діти приходять сюди з чудернацькими кам'яними бадейками, в яких тут носять чайники з окропом або купки торф'яного жару. Коштує ця послуга один голландський цент, тобто менше половини нашого, американського centa. Це дуже зручно в теплу пору року, коли нема потреби в постійному вогні, але інколи хочеться випити чашечку чаю або кави, чи скуштувати вареної риби або картоплі.

Старенька торговка вогнем охоче поклала до великої кишені наші стівери¹, побажала нам щасливої дороги, і ми рушили міськими вулицями, насолоджуючись незрівнянним видовищем загального великого прання. Так, деякі квартали міста, розташовані далеко від каналів, аж кишіли завзятими праями. Сотні жінок у незграбних дерев'яних черевиках та чіпсах на головах, підіткнувши сукні й засукавши рукави, стояли, схилившись над високими дерев'яними кадобами, які сягали їм по

¹ Стівер (*голл.* stuiver, stiver) — дрібна голландська монета вартістю близько 2 американських центів. (*Прим. автора.*)

пояс, і, ні на кого не зважаючи на залюдненій вулиці, знай собі, терли білизну і правили теревені, правили теревені і терли білизну. В Голландії все перуть холодною водою, а не гарячою, як у нас. Ви лишень уявіть собі, які золоті часи настали б для нашої торговки вогнем, якби раптом у Голландії з'явилась мода у дні великого прання користуватися гарячою водою!

Ну от і все, до побачення. Ой, мало не забула! Сьогодні в амстердамській книгарні ми знайшли повість про Ганса Брінкера, вже в голландському перекладі. Цікаво оформлена книжка, чудово надрукована і з кольоровими картинками, але з такими дивними словами, що мені аж стало шкода маленьких голландців, яким вона адресована.

І я знову кажу «до побачення», цього разу — проникливими словами голландського перекладача, з якими ви неодмінно погодитесь: *«Toch ben ik er mijn landgenooten dankbaar voor, die mijn arbeid steeds zoo welwillend ontvangen en wier genegenheid ik voortdurend hoop te verdienen»*¹.

Щиро ваша —
авторка

¹ Але я вдячна своїм співвітчизникам, які тепло зустріли цей результат моєї праці і яким я завжди намагаюся догодити (голл.).

Розділ перший
ГАНС І ГРЕТЕЛЬ

Це було багато років тому, в Голландії. Одного ясного грудневого ранку двоє дітей у благенькому одязі сиділи на березі замерзлого каналу і, припавши до землі на одне коліно, щось зосереджено робили.

Сонце ще не зійшло, але виднокрай на сході вже по-світлішав і вигравав малиновою барвою нового дня. Більшість добрих голландців ще додивлялися ранкові сни, і навіть мінгер¹ ван Стопсельнозе, цей достойний голландський старий, досі спав, огорнутий «солодким супокоєм».

Час від часу по склистій поверхні каналу проноси-лась на ковзанах селянка, тримаючи на голові ущертв наповнений кошик, або птахом пролітав юнак, що по-спішав у місто на роботу, а минаючи змерзлих дітей, робив їм добродушні міні.

Тим часом брат із сестрою — бо ці двоє були-таки брат і сестра, — посопуючи від натуги, здавалося, щось чіпляли собі на ноги. Та то були не ковзани, а якісь незграбні дерев'яні цурпалки, знизу сточені й загладжені, з просвердленими отворами, куди було заправлено сирицеві ремінчики.

Ці чудернацькі полозки зробив власноруч хлопець Ганс. Його мати була бідною селянкою, такою бідною,

¹ Мінгер (*голл.* *mynheer*) — пан, добродій.

що навіть і не мріяла про те, аби купити своїм дітлахам ковзани. Однак і ці полозки, попри всю їхню незграбність, подарували дітям чимало щасливих годин на льоду. І ось тепер, коли наші юні голландці зосереджено, ледь не торкаючись обличчями своїх колін, червоними задубілими пальцями щосили намагалися стягнути зав'язки, жодні мрії про недосяжні металеві ковзани не могли затьмарити те задоволення, що зігрівало їхні душі.

За мить хлопець підвівся, солідно змахнув руками і легко заковзав каналом, безжурно гукнувши сестрі:

— Гайда, Гретель!

— Ой, Гансе, — жалісно озвалася сестра, — знову ця нога болить. Коли востаннє ми бігали на ринок, я натерла її ремінцями, і тепер, як там зав'язую, мені стає боляче.

— То зав'язи їх вище, — відповів Ганс і, не дивлячись на сестру, почав виписувати на льоду якісь дивовижні хитромудрі фігури.

— Як я їх зав'яжу? Ремінець закороткий.

Англійський хлопчисько сказав би, що з дівчатами сама морока, проте Ганс був голландцем, тож він лише незлобливо свиснув і підбіг до сестри.

— Дуже розумно, Гретель, узяти такі черевики, коли вдома є нормальне шкіряне взуття! Краще б уже взяла клOMPI¹, ніж це.

— Та що ти, Гансе? Невже забув? Батько вкинув у вогонь мої чудові нові черевики. Поки я збагнула, що сталося, вони вже скорчилися від торф'яного жару. У цих іще можна кататись, але ж не в дерев'яних. Будь ласка, тільки обережно...

Ганс видобув з кишені ремінець. Наспівуючи щось собі під носа, він став навколішки перед дівчинкою і з усією силою своїх дужих молодих рук почав прив'язувати ковзана їй до ноги.

— Ой! Ой! — скрикнула та від гострого болю.

Нетерплячим ривком Ганс розплутав зав'язку. Він жбурнув би її під ноги, як зробило б чимало старших братів, але побачив сльозу, що котилася по сестриній щоці.

— Я прив'яжу його, не бійся, — з несподіваною ніжністю мовив він. — Та робімо все швидко. Бо скоро треба буде помагати мамі.

І він допитливо роззирнувся, ковзнувши поглядом спочатку по землі, потім пробігшись по голих вербових гілках над собою, і нарешті спинився на небі, вигадливо розцвіченому смугами блакитної, малинової та золотої барв.

Не помітивши там нічого вартого уваги, Ганс замислився — і раптом його осяяло: атож, він знає, що робити! Скинувши шапку, хлопець видер з неї потерту

¹ КлOMPI — дерев'яні черевики у голландців.

підкладку, згорнув подушечкою й приклав її зверху на поношений сестрин черевик.

— А тепер? — переможно вигукнув він, так жваво, як лишень дозволяли задубілі пальці, зав'язуючи ремінці. — Коли затягую дужче, не болить?

Гретель підігнала губи, немов наміряючись сказати: «Хай тільки спробує!» — але нічого не відповіла.

А вже за мить, узявшись за руки і весело сміючись, вони летіли по каналу і нітрохи не боялися, що лід може тріснути під ними, адже здебільшого канали в Голландії стоять укриті кригою всю зиму. Морози швидко накривають воду міцним панциром, і навіть тоді, коли пригріває сонечко, він не тане і не тоншає, а щодень накопичує силу і зухвало виблискує, відбиваючи кожен сонячний промінь.

Невдовзі під Гансовими ногами щось зарипіло: рип! рип! Потім його крок скоротився, він раз по раз зашпортувався, аж поки, врешті-решт, розтягнувся на кризі, викреслюючи ногами в повітрі найхімерніші візерунки.

— Ха-ха! — засміялася Гретель. — Ото був політ!

Але під грубою синьою кофтиною дівчинки билося ніжне серце. Її сміх іще не стих, а вона вже граційно розвернулася й підкотилась до брата, що так і лежав на кризі долілиць.

— Забився, братику? О, ти смієшся! Ану злови мене! — і Гретель стрілою помчала вперед. Вона вже не мерзла, її щоки палали рум'янцем, а очі світилися радістю.

Ганс схопився на ноги і мерщій кинувся за нею, але не така то легка справа — наздогнати Гретель. Проте дівчинка відбігла зовсім недалечко, як раптом її ковзани теж зарипіли.

Вирішивши, що обережність і розважливість ще не ознака боягузтва, Гретель рвучко розвернулася і понеслася просто в руки свого переслідувача.

— Ха-ха! От і попалася! — вигукнув Ганс.

— Ха-ха! Це ти попався! — заперечила дівчинка, вивираючись із обіймів.

Аж тут почувся чистий голос:

— Гансе! Гретель! — гукав він скоромовкою.

— Це мама, — промовив Ганс і вмить посерйознішав.

Канал від сонячного світла вже виблискував, неначе вкритий позолотою. Прозоре вранішнє повітря було дуже приємне, ковзанярів на кризі чимраз більшало. І страх як не хотілося вертатись додому. Проте Гретель і Ганс були слухняними дітьми, тому й гадки не мали піддатися спокусі та побути тут ще трохи. Вони поскидали свої ковзани, розплутавши тільки половину вузлів, і разом пішли додому — Ганс, високий, широкоплечий, із густою кучмою волосся кольору стиглої пшениці, та його маленька синьоока сестричка Гретель. Хлопець мав п'ятнадцять років, дівчинка — лише дванадцять. Він був здоровим, дужим хлопцем з відкритим щирим поглядом, а на його чолі, як на гаслі при вході до голландського *зомергюйс*¹, можна було прочитати: «Тільки добрі думки». Гретель була дівчинка гнучка і жвава, в очах у неї танцювали вогники, а поглянувши їй на щоки, ви неодмінно зауважили б, як вони то шаріються, то бліднуть, нагадуючи клумбу з рожевими й білими квітами, коли над нею подуває вітерець.

Їхня хатина стояла так близько, що її було видно з берега каналу. А в перекошеному отворі вхідних дверей, мов картина в рамі, виднілася висока постать їхньої матері, вбраної в жакет, спідницю та щільний чепець. Та якби ця хатина стояла й за милю звідси, однаково здавалася б, що вона недалеко. У цій рівнинній країні навіть з великої відстані все бачиш чітко й виразно, чи то маленьких курчат, чи височенні вітряки. І якби не

¹ Зомергюйс (*голл.*) — невеликий літній будиночок.

дамби та високі береги каналів, можна було б стати будь-де в серці Голландії і, прозираючи її аж до краю, так і не побачити жодної гірки чи бодай пагорба.

Ніхто не знав оті дамби так добре, як знали їх матуся Брінкер та її діти, що саме засапано бігли додому, почувши материн голос. Та перш ніж я почну розповідати про причини такої обізнаності, мені хотілося би попросити вас про невеличку ласку. Вмостіться зручніше у кріслі-гойдалці, і ми рушимо в мандрівку по тій далекій країні, де ви (хтось, може, вперше в житті) побачите деякі з тих дивовиж, що їх бачать щодня Ганс і Гретель.

Розділ другий

ГОЛЛАНДІЯ

Голландія — одна з найдивніших країн у світі. Її варто було б назвати Чудландія, або Країна-Де-Все-Навпаки, бо й справді, тут майже все влаштовано не так, як в інших куточках планети. Почнімо хоча б з того, що добра половина голландських земель лежить нижче, ніж море. І голландці, всім серцем уболіваючи, щоб їхня країна не згинула під водою, не шкодують ні праці, ані грошей на спорудження височенних дамб. Подеколи море з такою люттю напосідає на берегові укріплення, що, здається, ще трохи — і бурхлива стихія затопить нещасну країну. Час від часу то тут, то там виникає тріщина або теча, а тоді й до біди недовго. Тутешні дамби високі та широкі, на деяких із них стоять будівлі й ростуть дерева. Часом там навіть вимощують гарні дороги, і коні, що їздять по них, дивляться згори вниз на прибережні будинки. Часто трапляється й так,